

Filozof Stjepan Zimmermann o Katoličkoj crkvi

Ivan Macut*

Sažetak

U ovom se radu bavimo promišljanjima hrvatskoga filozofa Stjepana Zimmermanna o Katoličkoj crkvi. Rad je, uz uvod i zaključak, podijeljen na dva dijela. U uvodu rada naglašena je činjenica da se o Katoličkoj crkvi može govoriti kako iz unutarcrkvene tako i izvanckrvene perspektive. U prvom dijelu rada istražena je Zimmermannova teološka perspektiva govora o Crkvi. Filozof Zimmermann polazi od temeljnoga učenja da je Isus Krist utemeljitelj Crkve i da je on ujedno Sin Božji. U drugom dijelu rada govorimo o društvenoj perspektivi Zimmermannova govora o Katoličkoj crkvi, a u tom kontekstu Zimmermann Crkvu promatra u odnosu prema nositeljima državne vlasti. Zaključak je rada da su teološka i društvena perspektiva Zimmermannova govora o Katoličkoj crkvi međusobno povezane.

Ključne riječi: Stjepan Zimmermann; Isus Krist; Katolička crkva; društvo; socijalni nauk; država

Uvod

O Katoličkoj crkvi može se govoriti iz različitih bilo unutarcrkvenih bilo izvanckrvenih perspektiva. Kada je riječ o unutarcrkvenim perspektivama, tada se o Katoličkoj crkvi može govoriti s opće teološko–ekleziološke ili pak iz ekumenske, dogmatske, fundamentalne i drugih perspektiva. Kada je pak riječ o izvanckrvenoj perspektivi, o Katoličkoj crkvi može se govoriti iz sociološke, odnosno društvene, kulturološke, religiološke i drugih perspektiva. Uz to, kada je riječ o Katoličkoj crkvi, o njoj se, naravno, može govoriti u pozitivnom ili pak u negativnom svjetlu. Svakomu imalo upućenomu poznavatelju ekleziološke tematike i više je nego jasno da je Katolička crkva, promatrana u cjelini i slojevitosti, izrazito kompleksna stvarnost i kao takva sasvim legitiman predmet brojnih različitih teoloških, socioloških i drugih istraživanja. Ovdje bismo nadodali i to da čak

* Dr. sc. Ivan Macut, viši asistent, Institut za filozofiju. Adresa: Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0224-7803>. E-adresa: imacut@ifzg.hr
Ovaj rad rezultat je istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine* (IP–2022–10–5438), koji financira Hrvatska zaklada za znanost

i kada se o Katoličkoj crkvi govori iz ateističke — ali također iz vjerničke — perspektive kritizirajući pojedine njezine stavove ili djelovanja i sl., ne bi se moglo zaključiti da je uvijek riječ o kritici koja isključivo napada i želi naštetiti, nego postoje i slučajevi kada autori kritike upućene Crkvi smatraju da bi promjena nečega u Katoličkoj crkvi dovela do boljitka i napretka samoga njezina života i poslanja na lokalnoj i univerzalnoj razini. Takva je dobronamjerna kritika, smatramo, itekako u skladu s učenjem Drugoga vatikanskoga sabora, koji u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes o Crkvi u suvremenom svijetu*, između ostaloga, i više nego jasno kaže: »Stoga u nastanku tog ateizma ne mali udio mogu imati i vjernici, jer treba reći da oni zanemarivanjem vjerskog odgoja ili pogrešnim izlaganjem nauka, ili također nedostatcima svojega religioznog, čudorednog i društvenog života pravo lice Boga i religije prije zakrivaju negoli otkrivaju« (GS 19, 3).

Hrvatski filozof Stjepan Zimmermann nije bio ateist ni agnostik, nego katolički svećenik i vjernik. Iščitavajući njegova različita filozofska djela i filozofske članke možemo jasno uočiti da je ponekad, a u okviru elaboriranja pojedinih tema povezanih s kršćanstvom, prigodno progovorio i o Katoličkoj crkvi. Njegove elaboracije o Katoličkoj crkvi ne ulaze u ekleziološke traktate niti ih u tom svjetlu treba istraživati.¹ Naime, Zimmermann o Katoličkoj crkvi progovara stavljajući ju uvijek u širi — teološki i društveni — kontekst. Filozof Zimmermann Katoličku crkvu, na temelju istraživanja njegovih objavljenih filozofskih radova, promatra iz dvostruke perspektive. Prva je perspektiva teološka: o Katoličkoj crkvi progovara stavljajući ju u uski odnos s Isusom Kristom, od koga je ona nedvojbeno i utemeljena. Tu je Zimmermann pojmovno jasan i teološki precizan te iznosi stavove i učenja koja su u potpunom skladu s onim što Katolička crkva o sebi vjeruje i ispovijeda od svojega početka. Druga je perspektiva iz koje Zimmermann promatra Crkvu društvena: o Katoličkoj crkvi u tom kontekstu promišlja na način da elaborira njezin odnos prema državi te odnos države prema kršćanskoj religiji, odnosno Crkvi. Nadalje, razmišlja i o crkvenom socijalnom zadatku i njezinu poslanju u svijetu i društvu te, konačno, elaborira i pojedine teze o doprinosu Crkve u prevladavanju krize u društvu. Možemo reći kako u toj drugoj perspektivi promatranja Katoličke crkve filozof Zimmermann nastupa polemički jasno, iznosi ono što bi — prema njegovu uvjerenju — trebalo biti, a istovremeno bez ikakvoga straha i zadržke kritizira postojeću praksu, koja u svakom slučaju — prema njegovu vlastitom mišljenju — ne doprinosi crkvenomu temeljnomu poslanju. Budući da filozof Zimmermann o Katoličkoj crkvi promišlja upravo iz te dvije — teološke i društvene — perspektive, u našem se radu usredotočujemo na njihovu detaljnijem elaboriranju, s ciljem istraživanja njegova ekleziološkoga učenja u kontekstu njegova objavljenoga filozofskoga opusa.

Prije nego što počnemo s našim izlaganjem, napominjemo da ni teološke, a potom u tom kontekstu ni ekleziološke teme kod Zimmermanna u njegovim dje-

1 Do sada je o toj temi okvirno i informativno — u širem kontekstu u kojem se govori o različitim teološkim temama u djelima Stjepana Zimmermanna — pisano samo u članku Ivana Macuta (2023).

lima ne samo da nisu dominantne, nego nisu ni bitnije zastupljene. Unatoč tomu smatramo kako je relevantno progovorio o Katoličkoj crkvi i njezinu položaju i djelovanju u društvu. Razlog je taj što je vrijeme u kojem je Zimmermann djelovao i pisao itekako slojevito i bremenito svjetskim ratovima i njihovim teškim posljedicama, a stanje u društvu u kojem je tada Katolička crkva živjela i djelovala itekako kompleksno. Zimmermann je, unatoč zahtjevnosti teme, ostavio i vlastita promišljanja o Crkvi, kako ona sama sebe vidi (teološka dimenzija), i o Crkvi u društvu (društvena dimenzija), a to je i tema nastavka ovoga istraživačkoga rada.

1. Zimmermann o Crkvi: teološka perspektiva

Temeljno učenje Katoličke crkve glasi: Crkvu je ustanovio Isus Krist i kao takva ona je i božanska i ljudska institucija. Crkva je, nadalje, ona koja u okviru Božjega plana sveopćega spasenja ljudskoga roda svoje poslanje prima od svojega utemeljitelja Krista (Macut, 2015, 166). Za našeg filozofa Stjepana Zimmermanna polazišna točka njegovih promišljanja o Katoličkoj crkvi nije ni njezin društveni angažman ni crkvena raznolika i zauzeta kulturna aktivnost, nego je polazište tvrdnja i čvrsto osobno uvjerenje da je Katolička crkva božanska institucija koja je kao takva živa predstavica i zastupnica svojega osnivača Isusa Krista (Zimmermann, 1930, 407). Kada na teološkoj razini promišlja o Crkvi, Stjepan Zimmermann polazi od međusobno prepletenoga odnosa između Isusa Krista i njegove Crkve (Macut, 2024, 312–313). S jedne strane, Isus Krist utemeljitelj je kršćanstva i Crkve, a s druge strane Crkva »kao Kristov naučavajući organ« izvodi istinu da je Isus Krist Bog i čovjek.² Crkva je, smatra Zimmermann, »historijski autorizirano kršćanstvo, koje se u svima svojim živim članovima konkretno manifestira« (Zimmermann, 1930, 407). U toj je definiciji Crkve nužno uključena i istina o božanstvu Isusa Krista »historijskog lica, kojim je Crkva upravo ustanovljena« (Zimmermann, 1930, 407). Zimmermann polazi od činjenice koja je za njega kao kršćanina nedvojbeno, a glasi: Isus Krist bio je povijesna osoba. Odbacuje sva ona pogrešna uvjerenja i mišljenja koja zastupaju suprotan stav da Isus Krist nije bio povijesna osoba, odnosno da nije postojao kao povijesno biće jer, kada Isus ne bi postojao kao povijesna osoba, tada sve ono što nalazimo zapisano da je činio bilo bi čista fikcija te, u konačnici, Isus ne bi bio utemeljitelj ni kršćanstva ni Katoličke crkve. To je za Zimmermanna neprihvatljivo jer je Isus Krist povijesno postojao i njegovo se postojanje ne može dovoditi u pitanje (Zimmermann, 1944, 198).

Zimmermann je itekako svjestan da učenje i istina Crkve o tom da Bog postoji i da se je objavio u Isusu Kristu nije nešto samorazumljivo ni opće prihvaćen stav. Potrebno je učiniti dodatan napor te to učenje obrazložiti, odnosno dokaza-

2 Zimmermann (1930, 410) donosi sljedeću filozofsku definiciju Boga: »Ovo dakle apsolutno ili samoodseбно biće, koje je uzročnik svijeta, te je razumske naravi, zovemo Bog.«

ti.³ Katolička crkva, ističe Zimmermann, to učenje izvodi na temelju povijesnih dokumenata, a brani ga pomoću apologetike.⁴ Apologetika nije jedini mogući put kojim se dolazi od te istine, ali također u kontekstu govora o apologetici nadodaje: »Na osnovu apologetski osigurane istine, da je Krist zaista Božji Objavitelj, postaje istina o Njegovu Božanstvu objavljenom istinom, t. j. takvom istinom, koja je zajamčena svjedočanstvom (auktoritetom) Boga Objavitelja« (Zimmermann, 1944, 198).⁵

Zimmermann je uvjerenja da onaj tko apologetskim putem dolazi do istine da je Isus Krist osnovao svoju Crkvu, i na koju je prenio svoj autoritet, u tom njezinu autoritetu pronalazi i sigurnost učenja iste te Crkve od Krista utemeljene: »Vjera u objavljene istine zbog auktoriteta Boga Objavitelja ima svoje uporište u spoznaji, kojom je taj auktoritet opravdan« (Zimmermann, 1944, 199). Snaga Božjega autoriteta dovoljan je argument uvjeriti osobu da je istina ono što je Bog jer je Bog kao savršeno biće neprevarljiv, dakle niti može biti prevaren od drugih niti sâm vara druge. Ne samo da Bog ne vara i da se je objavio, nego je čovjek u mogućnosti to shvatiti jer čovjek može spoznati apsolutnu istinu.⁶

Crkva je, dakle, božanska institucija koja djeluje na zemlji te kao takva ona ima svoje poslanje. Zimmermannu je kao katoličkomu svećeniku i više nego jasno da poslanje Crkvi dolazi od njezina utemeljitelja Isusa Krista. »Crkva ima i božanski karakter po poslanju koje je primila od svoga osnivača. Njezino je poslanje da povezuje čovjeka s Bogom. Sve je ovo skladno povezano u jednu smi-

- 3 O potrebi dokazivanja postojanja ili nepostojanja Boga kaže sljedeće: »a je li istina da ima ili da nema Boga, to nam nije neposredno poznato, i zato moramo na osnovu (posredovanjem) nečega izvesti ili zaključiti ili dokazati da li jest ili nije kako tvrdimo. Bez dokaza ne smije se ništa o Bogu tvrditi ni poricati, ako hoćemo da spoznamo istinu o Bogu« (Zimmermann, 1937b, 15).
- 4 O apologetici i kršćanstvu piše sljedeće: »To je historijski–racionalna baza znanstvene obrane kršćanstva (= apologetike), koja ide za tim da historijski dokaže božanski auktoritet Kristove nauke« (Zimmermann, 1937a, 20). Stipe Kljajić (2011, 563) o Zimmermannovu djelu *Filozofija i religija* te o proširenju njegovih filozofskih istraživanja prema filozofiji kulture i religije zaključuje sljedeće: »Za takvo što bilo je prijeko potrebno proširivanje filozofskih istraživanja, zbog čega je bio primoran okrenuti se drugim područjima filozofije. Na taj se način od filozofije spoznaje sve više usmjeravao prema filozofijama kulture i religije kako bi dobio što veći manevarski prostor za kritiku materijalističkog i ateističkog usmjerenja suvremenih ideologija te istodobno opravdao racionalnu utemeljenost teizma i kršćanstva uopće.«
- 5 Zimmermann tvrdi kako nas kod rješavanja pitanja o Božanstvu Isusa Krista teologija odmah upućuje na filozofiju u kontekstu modernističke rasprave o postojanju svijeta bez odnosa istoga toga svijeta s Bogom stvoriteljem. Modernizam je svim silama nastojao subjektivizirati religiju. Obrana i izlaganje o teizmu prva je zadaća filozofije kršćanstva, a teodiceja se kao nauk o Bogu oslanja na noetiku — nauku o spoznaji (Zimmermann, 1930, 409). Hanžek i Škarica (2011, 54–55) o Zimmermannovu shvaćanju svjedočanstva općenito i razlozima pristajanja svjedočanstva svjedoka, između ostaloga, kažu: »Logički razlog pristanka uz svjedočanstvo autoritet je svjedoka. Valjan autoritet predstavlja znanje i iskrenost. S jedne strane, svjedok mora dobro poznavati predmet o kojem svjedoči, s druge strane, njegovo svjedočanstvo mora biti iskreno. Bez iskrenosti i kompetentnosti svjedok ne može biti vjerodostojan.« Na te riječi dodajemo da, kada je riječ o Isusu Kristu, tada se ti Zimmermannovi zahtjevi o svjedoku, njegovu autoritetu te njegovu znanju i iskrenosti u potpunosti ispunjavaju u Isusu Kristu jer je on Božanski objavitelj.
- 6 Mihaela Lovrić (2012, 499) u tom kontekstu jasno zaključuje: »Noetika je pritom trebala poslužiti kao ona znanost koja će dokazati da je čovjek sposoban spoznati apsolutnu istinu te da je može spoznati kako glede Božje egzistencije tako i glede pitanja o smislu života.«

slenu cjelinu« (Macut, 2023, 370). Božansko poslanje Katoličke crkve Zimmermann promatra ne samo teološki, nego i filozofski. Naime, nije samo kršćanska teologija ona koja se bavi Crkvom i njezinim poslanjem, smatra Zimmermann, nego se istom problematikom bavi i filozofija, a razlog je u tom što se poslanje Crkve ostvaruje u kontekstu problematike svrhe čovjekova života. Uvjeren je da, ako je Bog stvorio čovjeka, a kršćanstvo i Crkva od početka čvrsto uče da jest, onda se u okviru toga učenja mora postaviti i sljedeće logično i vrijednosno pitanje: Koju je svrhu Stvoritelj⁷ namijenio stvorenomu čovjeku? Kako bi odgovorio na to pitanje, Zimmermann uvodi etiku.⁸ Prema njemu etika »s oslonom na teodiceju — stavlja u sjedinjenje s Bogom konačnu svrhu ljudskog života«, a etika to čini »s isključenjem svih drugih dobara, u kojima se tek prividno nalazi ljudska sreća« (Macut, 2023, 370).⁹

Zaključno o Zimmermannovu promatranju Katoličke crkve u teološkoj perspektivi možemo donijeti sljedeće njegove riječi, u kojima je na neki način iskazan sažetak njegova promatranja Crkve u istom tom teološkom okviru prema kojemu Bog svojoj Crkvi daje zadatak da čovjeka poveže s Bogom i da pomogne čovjeku na njegovu putu pobožanstvenjenja:¹⁰ »Promatrajući čovjeka sada već sub specie aeternitatis, t. j. promatrajući ga u vezi sa postavljenom mu od Boga svrhom i sa čitavim moralnim poretkom, očividno je, da Hrist–Bog nije mogao ni svojoj Crkvi ostaviti u zadatak drugo, nego ostvarivanje veze čovjeka s Bogom. U izvršenju tog zadatka Crkva je snabdjevana Božjim auktoritetom pružajući ljudima svoj nauk, koji je od Hrista ‘objavljen’. Pristajanje uz taj nauk znači kršćansko ‘vjerovanje’. A koliko se Crkveno naučavanje odnosi na praktični život, ono nadilazi naravni moralni red i postaje ‘vrhunaravni’. Dakle: u vrhunaravnoj svrsi čovjekova života fundiran je smisao kršćanstva. To je smisao adekvatno izražen i u Hristovim riječima: ‘Ja sam put, istina i život’ (Iv. 14, 6). Sasvim je prema tome jasna i funkcija Njegove Crkve: ona po sjedinjenju s Hristom ostvaruje među ljudima vrhunaravni njihov cilj. U tome je smislu rečeno: ‘Extra Ecclesiam nulla salus’« (Zimmermann, 1930, 414).

7 Zimmermann (1937b, 11) o tom da je Bog Stvoritelj svijeta piše: »Bog je, dakle, Stvoritelj svijeta. To nije nitko osim Boga, jer je stvaralačka moć neograničena. Čim je manja mogućnost u materiji da od nje nešto nastane, to je veća moć tvornog uzroka; a kod stvaranja svijeta i nema materije.«

8 Istraživač filozofske misli Stjepana Zimmermanna Zvonko Miličić (2016, 112) primjećuje: »Pitanje o ‘smislu’ čovjekove egzistencije za Zimmermanna je prije svega ‘kulturno’ pitanje: opredjeljujući se za ovu ili onu ideju i na njoj zasnovane *vrednote* čovjek istodobno izgrađuje ne samo svoju kulturu nego i društvo u cjelini.«

9 O Božjem vodstvu čovjeka prema sreći Zimmermann (1963, 50) piše: »Tako Isus Krist znači Božje vodstvo na putu k sreći.«

10 Zimmermann (1944, 266) o pobožanstvenjenju kao smislu života kaže: »Kršćanski smisao života znači kršćansko pobožanstvenjenje čovječnosti. Znači: živjeti moralno prema kršćanskom zakonu i tako polučivati svrhu, kojom je Bog namijenio čovjeku nadnaravnu sreću.«

2. Zimmermann o Crkvi: društvena perspektiva

Promišljajući od odnosu Crkve i društva, odnosno o društvenom djelovanju Crkve, katolički filozofski pisac Ivan Devčić smatra kako je društveno djelovanje Crkve i unutar same Crkve (*ad intra*) i u odnosu prema državi (*ad extra*) uvijek bilo problematično, a ta se problematičnost može sažeti u dva pitanja. Prvo, imaju li Crkva i kršćani uopće pravo i dužnost baviti se društvenom djelatnošću? Drugo, koje su to mogućnosti djelovanja Crkve u okviru određenog tipa državnog uređenja? Odgovor na ta dva pitanja za Devčića uvelike će nam pojasniti odnos između Crkve i države (Devčić, 1993, 193). Kada je riječ o društvenoj perspektivi Crkve i njezina djelovanja, Zimmermann na sebi svojstven način promišlja i o ta dva pitanja te o njima u svojim djelima, više–manje, izlaže. Za njega nema nikakve dvojbe da kršćani imaju dužnost sudjelovati u svakom društvenom uređenju, kao i u životu društva te na njega svojim učenjem utjecati i moralno ga oblikovati.

Zimmermann u svojem promišljanju o odnosu Crkve i države, odnosno Crkve i državne vlasti, polazi od hipotetskoga pitanja: Da bi priznala državnu vlast, može li Crkva zahtijevati da ta vlast bude u rukama vjernika koji Kristovu religiju (kršćanstvo) priznaju vrhovnim mjerilom političkoga mišljenja i rada? Ako je odgovor negativan, odnosno ako to Crkva kao subjekt najviše vrijednosti kršćanske religije, ne može zahtijevati, onda je evidentno da je politika samosvojno područje gdje ne dopire moć religije, te nastavlja: »A zaista se to i ne može zahtijevati, jer sposobnost upravljanja državom ne proizlazi iz religije, niti se moralna valjanost vlastodržca mora oslanjati na religiju« (Zimmermann, 1944, 217). Možemo ići i dalje, smatra Zimmermann, te stvari u društvu i državi postaviti na sasvim suprotan način, te Crkvu promatrati ne samo kao nebitnog čimbenika u društvu, nego čak kao neprijatelja države, jer bi Crkva pozivala na podređenost državne vlasti moralnim zahtjevima religije (Zimmermann, 1944, 217).

Ključno je prema Zimmermannu shvatiti da, s jedne strane, Crkva od političara koji su nositelji državne vlasti ne mora zahtijevati da i osobno budu kršćani, ali, s druge strane, to nositelje državne vlasti ne izuzima od odgovornosti da se u obnašanju te vlasti obaziru i na interese religije. Čak i kada bismo se složili s Hobbsom da država ne postoji zbog ničega drugoga nego da svojim građanima osigura mir i nesmetano uživanje osobnih prava, Zimmermann smatra da je u ta prava u svakom slučaju uključena i religija kojoj državljani pripadaju. Nije bit u tom da državni dužnosnik i sâm pripada toj religiji, pa da ju zbog toga poštuje, nego to treba činiti upravo zbog svoje državničke službe jer ona mora zaštititi pravo pojedinca na pripadnost nekoj religiji, a u tom kontekstu mora zaštititi i pravo Crkve na sve ono što je u vjerskom interesu onih koji toj kršćanskoj religiji i pripadaju, pa Zimmermann i više nego jasno zaključuje: »U tom slučaju Crkva nije sredstvo, koje bi imalo služiti državnoj vlasti (poput vojske i zakona), nego je pravni subjekt, koji se prema državnoj vlasti odnosa samosvojno — ne u ime filozofski i auktoritativno opravdanoga svoga prava na obstanak, nego u ime državljana, koji su njezini pripadnici. Prema tome nije osnovana tvrdnja, da se državne vlasti ne tiče interes Crkve, a još je manje izpravna tvrdnja, da je toj vlasti Crkva

podređena u tom smislu, da ona nema samosvojnog djelokruga« (Zimmermann, 1944, 217–218).

Nakon što je obrazložio svoju tezu da država, odnosno državne vlasti, s jedne strane moraju zaštititi pravo pojedinca na pripadnost nekoj religiji, a s druge strane mora zaštititi i pravo Crkve na sve ono što je u vjerskom interesu onih koji joj kršćanskoj religiji pripadaju, Zimmermann radi korak dalje i promišlja o opravdanosti zahtjeva Crkve da se nositelji državne vlasti podrede crkvenim moralnim normama. Crkva podređivanje nositelja državne vlasti crkvenim moralnim normama traži u dvostrukom smislu. Prvo, obaveza obdržavanja moralnih normi od strane državne vlasti proizlazi iz navedenoga odnosa prema državljanima te, drugo, podređivanje normama naravnoga moralnoga zakona obuhvaća sve nositelje državne vlasti bez obzira na vjersku opredijeljenost državljanina jer ni pojedinac ni društvena vlast nisu ovlašteni da svojim djelovanjem ignoriraju bezuvjetnu obvezu moralnoga zakona. Ako bi netko taj zahtjev Crkve za poštivanjem normi naravnoga moralnoga zakona od strane nositelja državne vlasti shvatio kao neprijateljski čin Crkve prema državi, onda bi, prema Zimmermannu, isti taj morao priznati da se prijateljski čin prema državi sastoji u nepriznavanju moralnoga poretka bilo u javnom bilo u privatnom životu (Zimmermann, 1944, 218).

Prije nego što prijedemo na Zimmermannovo tematiziranje društvenoga zadatka Crkve, važno je spomenuti još jednu Zimmermannovu tezu: pravo Crkve na opstanak u nekom društvu ne proizlazi u tolikoj mjeri na temelju ugovora, nego joj to pravo osiguravaju državljanima koji su njezini pripadnici. Kada pripadnici Crkve koji su ujedno i građani jedne države interese Crkve doživljavaju kao svoje vlastite interese, tada je dužnost države i državnih vlasti da o njihovim interesima vodi računa. Zato i sama Crkva ima zadatak odgajati svoje pripadnike na način da u njima jača svijest o tom da imaju pravo od države tražiti zaštitu te bi sudbina Crkve u povijesti bila razumljivija kada bi se ispitalo kako je sama Crkva taj važan zadatak shvaćala i koliko ga je ona sama i provodila (Zimmermann, 1944, 218).

Nakon što je ispitao odnos nositelja državne vlasti prema Crkvi i njezinim pripadnicima te ustanovio važan odnos između pripadnika Crkve koji su ujedno građani te državne vlasti prema građanima koji su ujedno pripadnici kršćanske religije, Zimmermann prelazi na ispitivanje koji je to socijalni zadatak Crkve. Ističe kako Crkva ima religijsko–moralnu zadaću, odnosno da je zadatak Crkve i njezino opravdanje u ostvarivanju religijskih moralnih dobra te u borbi protiv zla u moralno–religijskom smislu. »*Dobro odnosno zlo uređivanje društvenog života* predstavlja predmet crkvene zadaće u socialnom smislu«, a u tom kontekstu »ostvarivati dobro socijalno uređenje i opirati se zlu uređenju — i opet i jedno i drugo u moralnom smislu — postaje tako socialnim zadatkom crkve« (Zimmermann, 1944, 252).

Zimmermann taj socijalni zadatak Crkve promatra na dvije razine. Prva je teorijska, a druga razina je praktična. Kada je riječ o teorijskoj razini, tada se podrazumijeva učenje i djelovanje učiteljstva Crkve. Za Zimmermanna nema nikakve dvojbe da je Crkva svoj socijalni zadatak na toj prvoj, teorijskoj, razini kroz

svoju povijest u potpunosti ispunila, te u nastavku kaže: »O tome svjedoči njezina poviest i za to jamči dogmatička istina, da se na temelju božanskog osnutka crkve ne može izjaloviti svrha njezina obstanka« (Zimmermann, 1944, 252). Na praktičnoj razini, uz učiteljstvo Crkve, i crkveni službeni predstavnici dužni su primjenjivati crkveno učenje na konkretnu društvenu stvarnost. Kada je riječ o tom praktičnom djelovanju, tada je Zimmermann uvjerenja kako crkveni predstavnici njezino učenje mogu primjenjivati zbog različitih subjektivnih motiva te da je potrebno odgovornost pojedinca promatrati ne kao odgovornost učiteljstva Crkve, nego kao vlastitu odgovornost pojedinca. O čemu Zimmermann ovdje konkretno govori? Primjerice, službenici Crkve mogli suzbijati rasizam ne zbog toga što bi rasizam bio teorijska zabluda, nego i iz političkih razloga, a što bi moglo izazvati društvene sukobe, ili bi pak crkveni službenici mogli ograničeno određivati zlo samo na jednoj strani, a istovremeno jednaka ili možda čak i veća zla ne bi vidjeli na drugoj strani, odnosno na onoj strani kojoj su i sami priklonjeni, te Zimmermann jasno zaključuje: »I tako crkva u dodiru s društvenim zbivanjem postaje i sama činbenik, koji podpada kritičkom prosuđivanju, jer snosi odgovornost za utjecanje na razvoj društva« (Zimmermann, 1944, 253).

Zimmermann u svojim promišljanjima o Crkvi promatranoj u društvenoj perspektivi progovara i o ulozi Crkve u rješavanju krize. Govoreći o strahotama Drugoga svjetskoga rata, Zimmermann polazi od pape Pija XII., koji je progovorio o uzrocima ratne krize te dao upute za mir. Zimmermann interpretira papine riječi i kaže da se nije »crkva odmetnula od svoje misije, niti je na njoj krivnja za sadanji rat (kako s pravom naglasuje papa), nego se svijet i napose državni upravljači odmetnuše od kršćanstva« (Zimmermann, 1944, 255). Riječi pape Pija XII. ocjenjuje vrlo visoko, te kaže kako će njegove riječi »ostati spomenik trajniji od mjedi, — spomenik najviše socialne vrijednosti kršćanstva« (Zimmermann, 1944, 257). Zimmermannu je jasno da Katolička crkva nema snagu odrediti sudbinu pojedinim narodima niti ima snagu određivanja državnih vlasti, ali ima snagu preko svojega učiteljstva upozoravati i progovarati o dostojanstvu čovjeka, o miru, socijalnoj pravdi i sl. Uvjerenja je da su istine koje su sadržane u učenju Crkve — a koje papa iznosi i tumači — mjerodavne za ispravno uređenje društva. Jedino moralne snage, na koje apelira papa Pijo XII., mogu izgraditi bolji život te svatko onaj tko tomu doprinese svojim udjelom smatrat će se stvarateljem kulturnoga preporoda u povijesno najtežim trenucima čovječanstva (Zimmermann, 1944, 258).

Samo u onom čovjeku koji živi moralno prisutna je čovječnost, te on po tom postaje i moralna osoba jer se takav čovjek ne prepušta strastima ni nagonima, niti je pohlepan za novcem niti živi razvratno niti je varalica niti je izdajnik niti je okrutan i dr. Nemoralan čovjek čini sve to i on je prema Zimmermannu »nakaza čovječnosti«. Crkva ima odgojnu, odnosno ćudorednu kulturnu funkciju, te treba pojedince odgajati za moralan život (Zimmermann, 1943, 240). Kada bi u svijetu u većoj mjeri bile prisutne te vrline, svijet bi bio bolje mjesto za život, te je krizu moguće riješiti ako se ide isključivo tim putem, a dokaz tomu su životno iskustvo i moralna svijest, te podcrtava: »Ali tu je istinu trebalo osvietliti na konkretnim

oblicima života i trebalo je dokazati, zašto je u moralnoj vrijednosti (čovječnosti) pravi smisao života. Trebalo je, naime, moralnost povezati s religijom, da dođemo do ‘pobožanstvenjenja’ i tek u tome pojmu otkrijemo temelj moralnom smislu života» (Zimmermann, 1944, 266).

Konačno, Zimmermann odbacuje mišljenje da se moralno učenje Crkve odnosi samo na buduću — izasmrtni — život, a da to isto učenje nema nikakve veze s ovim svijetom. Ne iscrpljuje se čitav sadržaj života samo u misli na sreću poslije ovozemaljske smrti, nego taj smisao proniče u svu složenost čovjekova života, te upravo zbog toga i naš ovozemaljski život treba biti sretan u granicama našega ustrojstva. Upravo zato, iako teži za budućom srećom, vjernik ne gubi interes za ovozemaljskim životom te Zimmermann zaključuje svoju misao riječima: »naprotiv, postavljen u svjetlo religijskog smisla, život nam se pojavljuje u pravim vrijednostima, koliko po njima nije ugroženo naše pobožanstvenjenje« (Zimmermann, 1944, 267).

Zaključak

Iako Stjepan Zimmermann nije bio teološki pisac te se teološkim temama u svojim objavljenim radovima bavio — usudili bismo se reći — gotovo pa usputno, ipak o nekim je temama ostavio važan trag. Jedna je od tih teoloških tema njegovo promišljanje o Katoličkoj crkvi. Zimmermann nije bio ekleziolog, ali je bio katolički svećenik i intelektualac koji je o Crkvi kojoj je pripadao promišljao na slojevit način. Vidjeli smo da je o Crkvi promišljao na dvije razine, teološkoj i društvenoj, odnosno sociološkoj, te su te dvije razine povezane i međusobno uvjetovane stvarnosti.

U teološkoj perspektivi Zimmermann o Crkvi razmišlja kroz njezino utemeljenje, koje joj dolazi od Isusa Krista, koji je Sin Božji i Božji objavitelj. Nadalje, Katolička crkva od svojega osnivatelja Krista prima i autoritet. Isus Krist na nju je prenio svoj autoritet kako bi ona mogla činiti svoje poslanje u svijetu. Njezino je poslanje da čovjeka povezuje s Bogom i da čovjeku tumači Božju volju i njegove zakone. Crkva, nadalje, čovjeku objavljuje i nadnaravni smisao života te istog tog čovjeka poziva na život u skladu s moralnim učenjem jer čovjekova konačna sudbina nije vezana za ovaj, nego uz nebeski svijet. Zimmermann to mišljenje izražava riječima da je Bog ljudima objavio vrhunaravan cilj njihova života te je u tom kontekstu i Katoličku crkvu promatrao kao onu izvan koje nema spasenja. Kada uzmemo u obzir tu teološku perspektivu Zimmermannova promišljanja o Katoličkoj crkvi, možemo nedvojbeno zaključiti da je Zimmermann pojmovno jasan i precizan, sadržajno cjelovit te uključuje sve bitne teološke aspekte Crkve.

U društvenoj perspektivi, Zimmermann je nešto slojevitiji u svojem promišljanju na način da Crkvu promatra u odnosu prema nositeljima državne vlasti te uspijeva obraniti — barem tako on smatra — tvrdnju da se bez obzira o državnom uređenju, odnosno bez obzira na to jesu li nositelji državne vlasti vjernici ili nisu, država mora brinuti za svaku religiju jer u državi žive građani koji su pripadnici kršćanske religije te kao građani te države imaju pravo na brigu države o

njihovim osnovnim potrebama. Nadalje, Zimmermann je uvjeren da Crkva preko svojih poglavara, a pogotovo preko učiteljstva na čelu s papom, uspješno provodi svoj zadatak poučavanja i iznošenja temeljnih istina i postulata kršćanskoga socijalnoga nauka. Problem nastaje kada pojedinci, na svoj način i zbog svojih vlastitih interesa, učenje Crkve ograničavaju samo na jednu grupu u društvu ili pak podržavaju one koji su moralno lošiji ili pak i sami pripadaju toj grupi, a ne iznose kršćansko učenje koje se njima protivi. Za Zimmermanna nema nikakve dvojbe da Katolička crkva može ljudima, poučavajući ih osnovnim istinama vjere i morala te pozivajući ih da ih žive, pokazati put u bolju budućnost. Socijalni smisao kršćanstva, odnosno Crkve prema Zimmermannu u stvaranju je boljih uvjeta života čovjeka u društvu, odnosno ostvarivanjem tih uvjeta dolazi se i do rješenja krize u kojoj je bilo društvo u njegovu vremenu.

Literatura

- Devčić, Ivan (1993). Društveno djelovanje Crkve i države. *Riječki teološki časopis*, 1(2) 193–200.
- GS. *Gaudium et spes*. (7. prosinca 1965.) Drugi vatikanski koncil, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu. U: Marijan Valković (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve: Sto godina katoličkoga socijalnog nauka* (str. 203–291). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.
- Hanžek, Ljudevit; Škarica, Dario (2011). Zimmermann o historijskom svjedočanstvu. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 37(1–2), 51–73.
- Kljajić, Stipe (2011). Intelektualni i društveni angažman Stjepana Zimmermanna između dva svjetska rata (1918.–1941.). *Časopis za suvremenu povijest*, 43(2), 551–576.
- Lovrić, Mihaela (2012). Zimmermann o spoznaji istine. *Filozofska istraživanja*, 32(3–4), 487–500.
- Macut, Ivan (2015). Prema zajedničkoj viziji Crkve: Teološko značenje i problematika dokumenta komisije ‘Vjera i ustrojstvo’. *Crkva u svijetu*, 50(1), 160–179.
- Macut, Ivan (2023). Teološke teme u djelima filozofa Stjepana Zimmermanna. U: Ivan Armanda (ur.). *Dani su čovjekovi k'o oduljena sjena* (str. 361–376). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Macut, Ivan (2024). Filozof Stjepan Zimmermann o Isusu Kristu. *Obnovljeni Život*, 97(3), 309–317.
- Miličić, Zvonko (2016). Stjepan Zimmermann: Temelji (prijekantovske) filozofije. *Filozofska istraživanja*, 36(1), 105–117.
- Zimmermann, Stjepan (1930). Ideologija kršćanstva. *Bogoslovska smotra*, 18(4), 407–414.
- Zimmermann, Stjepan (1937a). *Filozofija i religija: Filozofijske istine o Bogu i o čovjeku: razumni temelj vjere: Drugi svezak*. Zagreb: Zbor duhovne mladeži Zagrebačke.
- Zimmermann, Stjepan (1937b). Od svijeta k Bogu. *Bogoslovska smotra*, 25(2), 1–16.
- Zimmermann, Stjepan (1943). *Kriza kulture*. Zagreb: HAZU.
- Zimmermann, Stjepan (1944). *Smisao života*. Zagreb: HAZU.
- Zimmermann, Stjepan (1963). Filozofija i kršćanska religija o smislu života. *Bogoslovska smotra*, 33(2), 44–50.

The Philosopher Stjepan Zimmermann on the Catholic Church

Ivvan Macut*

Summary

This paper analyses the reflections on the Catholic Church of Stjepan Zimmermann, a Croatian philosopher. The Catholic Church can be viewed from two perspectives, namely, from within and from without. In studying his published philosophical works, we can see that Zimmermann, who is a Catholic priest, observes the Church from an intra–ecclesiastical perspective by using two distinct approaches: theological and social. Zimmermann begins by establishing the fundamental premise that Jesus Christ is the founder of the Church and also the Son of God. The mission of the Church is to facilitate a connection between humanity and the divine, and to elucidate the divine will and the divine law for humanity. Moreover, the Church proclaims the supernatural significance of life and exhorts humanity to adhere to moral principles, given that the ultimate destiny of humankind transcends the confines of this world and extends to the celestial realm. The second part of the paper examines the social implications of Zimmermann’s discourse on the Catholic Church. He analyses the relationship between the Church and those in federal government positions. He puts forth the argument that regardless of whether those in positions of authority adhere to a particular religion or not, the state is bound by its obligation to provide for the spiritual and religious needs of its citizens. This is particularly pertinent for those who adhere to Christianity. Zimmermann is convinced that the Church, through its leaders, and especially through the teaching mission at the head of which is the Pope, is successfully fulfilling its calling of disseminating and elucidating the fundamental tenets and postulates of Christian social teaching. The issue arises when individuals, in their own way and due to their own interests, restrict the teachings of the Church to a single group in society or support those who are morally worse, yet do not present Christian teachings because they perceive these persons as their own or, alternatively, they themselves belong to the said group. Zimmermann is convinced that the Catholic Church can provide people with a path towards a brighter future. He believes that the Church can do this by teaching its members the fundamental truths of faith and morality and encouraging them to live by these teachings. The conclusion of this research is that the theological and social perspectives presented by Zimmermann in his texts on the Catholic Church are interrelated.

Keywords: Stjepan Zimmermann; Jesus Christ; Catholic Church; society; social teaching of the Church; state

* Ivan Macut, Ph.D., Senior Assistant, Institute of Philosophy. Address: Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: imacut@ifzg.hr
This article is the product of research done on a project titled *New Themes in Croatian Philosophy from 1874 to 1945* (IP-2022-10-5438) which was funded by The Croatian Science Foundation.